

การจัดการห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

Supply Chain Management, Chao Phraya River Community Enterprise Group

ณัฐเศรษฐ์ น้ำคำ¹ และสุรัชย์ บุญเจริญ²

^{1,2}หลักสูตรเทคโนโลยีอุตสาหกรรม คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

398 หมู่ 9 ต.นครสวรรค์ตก อ.เมืองนครสวรรค์ จ.นครสวรรค์ 60000 โทรศัพท์ 087-5734724 E-mail:nuttasate@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าวของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ใช้แบบสอบถามแบบสัมภาษณ์ การจัดเวทีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงาน เป็นเครื่องมือ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขาดการจัดการด้านห่วงโซ่อุปทานข้าวให้เป็นไปตามระบบ ผู้วิจัย ผู้นำกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มได้พัฒนาองค์ความรู้ห่วงโซ่อุปทานข้าวของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้น ดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการไปใช้กับสมาชิกในกลุ่มเมื่อสมาชิกได้ดำเนินการเห็นได้ว่าสามารถลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการผลิตข้าว มีการเพิ่มมูลค่าของข้าวโดยการแปรรูปข้าวให้มีมูลค่าที่สูงขึ้นทำให้สังคมของชุมชนเปลี่ยนแปลงใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในกลุ่มชุมชนมาประโยชน์ เป็นการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ซึ่งทำให้ในกลุ่มสมาชิกแต่ละครัวเรือน เกิดการสร้างภาคีเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานำไปสู่ความสำเร็จจึงนำไปถ่ายทอดและเรียนรู้ขยายผลให้เป็นระบบเครือข่ายที่พึ่งพาตนเองได้ต่อไป

คำสำคัญ : ข้าว, ห่วงโซ่อุปทาน, วิสาหกิจชุมชน

Abstract

This research was a participatory action research aimed at studying the context and development of the rice supply chain of the enterprise group of Chao Phraya River Community Enterprise using questionnaires, interviews, knowledge sharing and observation. The research found that the Chao Phraya River Community Enterprise lacked the supply chain management system. The knowledge formation of the rice supply chain of the Chao Phraya River Community Enterprise has been developed by the researcher, the leader of group and the members of group. Process activities are applied to members in the group when members are able to see that they can reduce the cost of production. The community of society had transited to use the available resources in the community group, it reduced the costs and increased the revenue in which the members of group from each family created the network party of community enterprise groups of The Chao Phraya River which

lead them to able be successful and then conveyed and learned and finally, it was able to extend the effect in order to a self-reliant network in the future.

Keywords : Rice, Supply chain, Community enterprise

1. บทนำ

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อประเทศไทยมาโดยตลอด เนื่องจากเป็นอาหารหลักของคนไทย และยังเป็นอาชีพหลักของเกษตรกรในหลายพื้นที่ พื้นที่ถือครองทางการเกษตรกว่าร้อยละ 50 เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าว นำรายได้เข้าสู่ประเทศกว่า 210,388 ล้านบาท สถานการณ์การทำเกษตรกรรมในปัจจุบันเน้นผลผลิตปริมาณมาก การใช้เทคโนโลยีและสารเคมีเป็นปัจจัยหลักสำคัญในกระบวนการผลิต ความเสียหายที่ต่อเนื่องสภาพดิน น้ำ อากาศ ส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ปัจจัยทางธรรมชาติที่เป็นรากฐานการทำเกษตรกรรม ปริมาณผลผลิตที่ได้ตกต่ำและคุณภาพไม่ค่อยจะปลอดภัย สอดคล้องกับรายงานการวิจัย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2550) ปัญหาใหญ่ของเกษตรกรส่วนใหญ่ คือ ต้นทุนและความรู้ที่น้อยจึงไม่สามารถบริหารจัดการทรัพยากรได้เต็มที่ในการผลิต และอีกปัญหาที่พบกันอยู่เสมอคือปัญหาพ่อค้าคนกลาง ราคาที่พ่อค้าคนกลางได้รับจากเกษตรกรนั้นเป็นราคาที่ต่ำมาก แต่กลับไปขายต่อได้ในราคาที่สูง ส่วนต่างจำนวนมากนี้ทำให้กำไรเกือบจะทั้งหมดตกไปอยู่ที่พ่อค้าคนกลาง

ชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นหลัก พื้นที่การเกษตรในลุ่มน้ำเจ้าพระยาส่วนใหญ่เป็นการปลูกข้าวและพืชไร่ โดยเป็นพื้นที่ปลูกข้าวมากที่สุด ถึงร้อยละ 69.86 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมด โดยพื้นที่ปลูกข้าวส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณที่ราบลุ่มของลุ่มน้ำเจ้าพระยา พืชที่ปลูกในลำดับรองลงมาคือพืชไร่ มีการปลูกประมาณร้อยละ 23.76 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมดโดยจะปลูกบริเวณที่ราบที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ โดยเฉพาะบริเวณฝั่งตะวันออกของลุ่มน้ำ ส่วนพื้นที่การเกษตรที่เหลือมีการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ในจำนวนไม่มากนักประมาณร้อยละ 5.74 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมด โดยการปลูกข้าวเกษตรกรต้องใช้เวลารอการเก็บเกี่ยวข้าวแต่ละครั้ง ประมาณ 3 - 4 เดือน โดย 1 ปี อาจปลูกข้าวได้ 1 - 2 ครั้ง เนื่องจากในปัจจุบันนี้เราจะไปอ้างอิงธรรมชาติค่อนข้างมาก ทำให้รายได้ของเกษตรกรนั้นไม่พอกับรายจ่ายที่ได้ลงทุนไว้ทำให้เกิดหนี้สิน บางเกษตรกรต้องทำเช่าที่ดินในการทำนา พอเจอกับธรรมชาติที่ไม่คง ทำให้เป็นหนี้สินจำนวนมากพอหลาย ๆ ปี ก็ทำให้มีหนี้สินที่ไม่สามารถใช้ได้หมด ทำให้เป็นผลเสียหลายด้านที่มาของปัญหาที่สำคัญคือชุมชนกลุ่มวิสาหกิจลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยายังขาดการพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการที่สามารถพึ่งพาตนเองตาม และยังขาดการจัดการระบบห่วงโซ่อุปทานในเชิงพาณิชย์

จากปัญหาดังกล่าว โครงการวิจัยสามารถทำให้เกษตรกรได้รวมกลุ่มพึ่งพาตนเอง เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจชุมชนเพื่อเป็นหลักประกันการอยู่ดีกินดีของประชาชนรวมทั้งทุนทางสังคม โดยเฉพาะความรู้ ภูมิปัญญา ระบบคุณค่าและวัฒนธรรม การส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนได้เรียนรู้ได้พบทุนเหล่านี้ ได้พัฒนาขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากรและทุนที่มีอยู่ให้เกิดเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ด้วยการสร้างสรรค์กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย

และมีระบบการจัดการที่เรียกว่าวิสาหกิจชุมชน ดังนั้น เพื่อการแก้ไขปัญหาระยะยาวและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนในสังคมที่มีความยั่งยืน จึงได้ศึกษาและมีการจัดการห่วงโซ่อุปทานของข้าวในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีระบบบริหารจัดการน้ำในเขตชลประทานจึงสามารถควบคุมปริมาณน้ำในการทำนาได้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เพื่อลดปัญหาการผลิตที่ใช้ต้นทุนสูงและขายข้าวถูก ทำให้ส่วนต่างของกำไรมีไม่มาก โดยงานวิจัยนี้จะเป็นต้นแบบการลดช่องว่างที่เกษตรกรไม่สามารถลดต้นทุนการผลิตข้าวต่อไร่ต่ำ เพิ่มผลผลิตข้าวที่สูงต่อไร่ และมีเพิ่มช่องทางให้สามารถขายถึงผู้บริโภคโดยตรงที่ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง หรือโรงสีข้าว

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาบริบทและการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

2.2 เพื่อประเมินผลและถ่ายทอดความรู้ห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

3.1 ขอบเขตการวิจัย

1) กลุ่มตัวอย่างจะใช้วิธีการเลือกแบบยัดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลักโดยเลือกผู้ที่เป็นประโยชน์ (Key Informants) ซึ่งคือผู้บริหารเชิงปฏิบัติการที่อยู่ในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีประสบการณ์การทำงานเกี่ยวกับข้าวอย่างน้อย 5 ปี บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ 1. ศูนย์การเรียนรู้วิสาหกิจชุมชนชนมจินโบราณ-คุกกี้ครูเป่า 2. ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนายสุพจน์โคมณี 3. ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนายผดุง ช่วยคำชู และ 4. ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนายอำพร วรรคิต

2) เนื้อหาที่ศึกษา ได้แก่ บริบทห่วงโซ่อุปทานข้าวโดยใช้พื้นที่ในการศึกษาเป็นกลุ่มวิสาหกิจที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

3) ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาโดยใช้เวลาในการศึกษา 6 เดือน ตั้งแต่ ธันวาคม 2557 ถึง พฤษภาคม 2558

3.2 วิธีการดำเนินการวิจัย

การจัดการห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยแบ่งขั้นตอนเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การศึกษาบริบทห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ในขั้นตอนนี้เป็นช่วงของการศึกษาบริบทห่วงโซ่อุปทานข้าวผู้วิจัยได้ลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลภาคสนาม ทำการสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงในส่วนที่ทำการศึกษาในแต่ละโซ่อุปทาน ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ก็นำมาประมวลและเรียบเรียง โดยมีรูปแบบการนำเสนอเป็นการเขียนเชิงพรรณนา สำหรับข้อมูลทุติยภูมิดำเนินการค้นหาข้อมูลโดยศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่และศึกษาจากงานวิจัยต่าง ๆ

ระยะที่ 2 พัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อเพิ่มมูลค่า ขั้นตอนนี้เป็น การลงพื้นที่พัฒนาโดยมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้วิจัย ผู้นำชุมชน และตัวแทนสมาชิก ดำเนินการพัฒนาตามบริบทที่ได้จากการศึกษาห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และทำการคัดเลือกพื้นที่ในกลุ่มของสมาชิกเพื่อศึกษาถึงผลต่อไป

ระยะที่ 3 ประเมินผลและถ่ายทอดความรู้ห่วงโซ่อุปทานข้าวในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ให้ผู้นำกลุ่มชุมชน และสมาชิก สังเคราะห์ และถอดบทเรียนเป็นกรณีศึกษาของชุมชน และนำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่ผ่านการสังเคราะห์ผลการวิจัยอย่างเป็นระบบในลักษณะของการสื่อสารสาธารณะ ให้กับสังคมได้รับทราบถึงการทดลองและสาธิตให้ชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชน คณะผู้วิจัยจัดถ่ายทอดและฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการโดยวิธีบรรยาย (Lecture) ถ่ายทอดความรู้ห่วงโซ่อุปทานข้าวและและมีการประเมินผลการถ่ายทอดโดยใช้แบบสอบถาม

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับข้อมูลบริบทพื้นฐาน ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม และผ่านการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นแนวการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ร่วมกับวิธีสังเกต ฯลฯ

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ดังนี้

1) การเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้นำกลุ่ม และสมาชิกกลุ่ม จำนวน 4 กลุ่มวิสาหกิจ ลักษณะแนวกว้างและลึก โดยใช้ทั้งแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ทั้งที่เป็นรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการ

2) การเก็บข้อมูลการจัดเวทีประชาคมและการประชุมสัมมนาทั้งกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ การจัดกิจกรรม การศึกษาดูงาน โดยการสังเกตรวบรวมจากการเข้าร่วมกิจกรรมกับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

3) การเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ การตรวจสอบรูปแบบ ในลักษณะการประชุมกลุ่มย่อย โดยใช้แบบประเมินรูปแบบจากนักวิชาการ ชาวบ้าน และผู้นำกลุ่ม ได้จากการสนทนากลุ่ม การทำเวทีประชาคม และกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อเพิ่มมูลค่า

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูล

การจัดการห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสังเกต ข้อมูลจากการบันทึกการประชุม/สัมมนา ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย และเวทีประชาคม นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เนื้อหาและประเด็นปัญหา การรวบรวมประเด็นที่สำคัญและข้อสรุป และนำเสนอในรูปคำบรรยาย

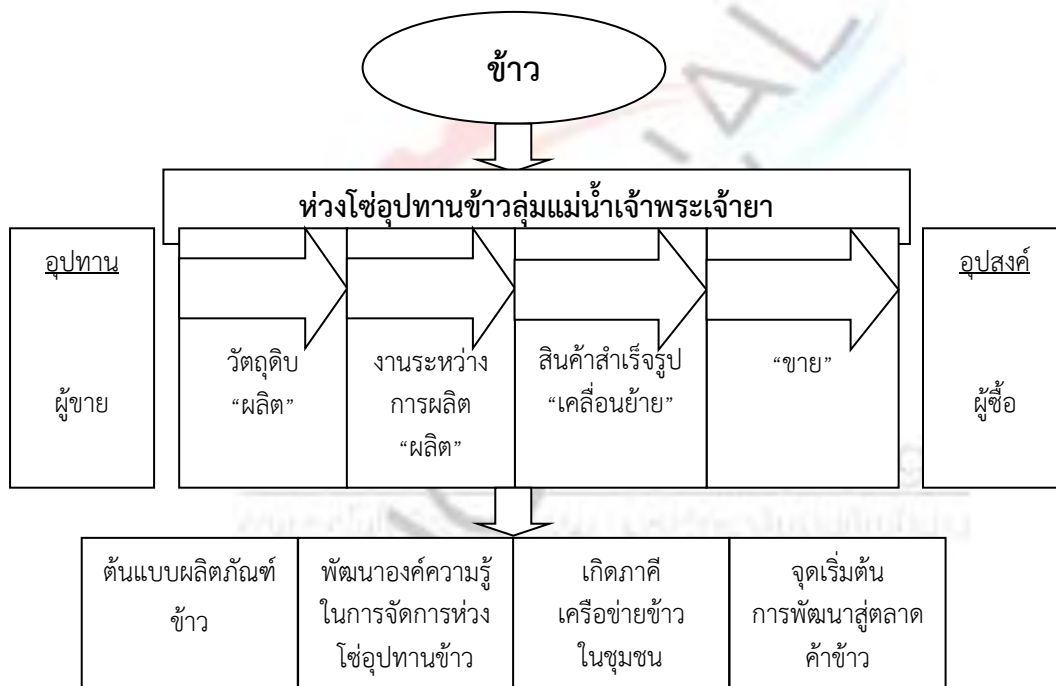
4. ผลการวิจัย

4.1 ศึกษาบริบทห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อเพิ่มมูลค่า

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาศักยภาพของเกษตรกรพบว่าเดิมเกษตรกรลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีการทำนาแบบดั้งเดิมไม่มีการวางแผน การรวมกลุ่ม ขาดการบริหารจัดการองค์ความรู้ด้านการผลิต การตลาด จึงทำให้ขาดทุนและไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม จึงมีการพัฒนาให้เกิดเครือข่ายและเป็นศูนย์การเรียนรู้มีการผลิตและการวางแผนในการบริหารจัดการข้าวดังแสดงในภาพที่ 1 และมีข้อมูลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 4 แห่ง ดังแสดงในตารางที่ 1 โดยภายในกลุ่มวิสาหกิจทั้ง 4 กลุ่ม พบว่ายังไม่มีมีการจัดการด้านห่วงโซ่อุปทานข้าวให้เป็นไปตามระบบ

4.2 เพื่อพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อเพิ่มมูลค่า

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลการศึกษาศักยภาพของกลุ่มและได้นำมาพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าวของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการจัดการห่วงโซ่อุปทานข้าวของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

จากภาพที่ 1 แสดงรูปแบบของห่วงโซ่อุปทานข้าวของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา รูปแบบมีองค์ประกอบของความสัมพันธ์เชื่อมโยง ตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยวงจรห่วงโซ่อุปทานข้าวมีอุปทานคือผู้ขาย ต้องเตรียมวัตถุดิบในการผลิตประกอบด้วยเมล็ดพันธุ์ปุ๋ย และอุปกรณ์ในการส่งเสริมการผลิตข้าว เชื่อมโยงไปยังงานระหว่างการผลิตจนได้ผลผลิตที่เป็นกลางน้ำมีการส่งต่อขาย อุปสงค์ผู้ซื้อที่กระจายสินค้าสำเร็จรูปเคลื่อนย้ายไปยังผู้บริโภค เป็นการจัดการทั้งระบบของห่วงโซ่อุปทาน ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ สิ่งที่มีผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ

1) ต้นแบบของการผลิตข้าวที่มีหลากหลายผลิตภัณฑ์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาการผลิตข้าวโดยใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ อาทิเช่น เครื่องบดผสมปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด เครื่องย่อยวัชพืช เครื่องพ่นยา เครื่องสีข้าว และเครื่องซีลถุงสุญญากาศ เป็นต้น มาสนับสนุนการผลิตข้าว ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การนำเครื่องมือมาแสดงสาธิตช่วยในการส่งเสริมการผลิตข้าว

2) พัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการห่วงโซ่อุปทาน

ผู้วิจัยและผู้นำกลุ่มได้มีการจัดการประชุมแสดงดังภาพที่ 3 ได้มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาองค์ความรู้ในด้านการวางแผน การออกแบบการผลิต การลดต้นทุน และการแปรรูปในระบบการตลาดโดยใช้องค์ความรู้ที่เป็นระบบห่วงโซ่อุปทานซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการห่วงโซ่อุปทานข้าวของกลุ่มวิสาหกิจและมีการถ่ายทอดต่อไปยังสมาชิกภายในกลุ่มต่อไป

3) เกิดภาคีเครือข่ายข้าวในชุมชน

จากการประชุมและจัดการถ่ายทอดความรู้ห่วงโซ่อุปทานข้าวให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งในการจัดประชุมได้มีการจัดทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน ซึ่งทำให้สมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจต่าง ๆ ทั้ง 4 กลุ่มซึ่งได้แก่ 1) ศูนย์การเรียนรู้วิสาหกิจชุมชนนมจีนโบราณ-คุกกี้ครูเป่า 2) ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนายสุพจน์ โคมณี 3) ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนายผดุง ช่วยคำชู และ 4) ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนายอำพร ควรคิด ได้ร่วมเรียนรู้ร่วมกันซึ่งก็ทำให้เกิดภาคีเครือข่ายขึ้น

4) เกิดจุดเริ่มต้นการพัฒนาสู่ความสำเร็จ

ผลจากการทำวิจัยเป็นผลสืบเนื่องและเป็นจุดเริ่มของความสำเร็จโดยมีการพัฒนาการผลิตข้าวโดยสามารถลดต้นทุนของการผลิตข้าว โดยกลุ่มได้มีใช้วัตถุดิบที่มีอยู่มาส่งเสริมการผลิตข้าว เช่น ผลิตปุ๋ยจากมูลสัตว์ ผลิตน้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น รวมทั้งมีการเพิ่มมูลค่าของสินค้าโดยมีการพัฒนาการแปรรูปสินค้าและจำหน่ายขึ้นเอง เช่น การบรรจุหีบห่อที่มีคุณภาพ เป็นต้น ซึ่งทำให้เป็นจุดเริ่มของการพัฒนาของกลุ่มวิสาหกิจที่ผลิตข้าวสู่ความสำเร็จ

4.3 การประเมินผลและถ่ายทอดความรู้ห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อเพิ่มมูลค่า

ผลการวิเคราะห์ประเมินโดยใช้รูปแบบชีพ พบว่า กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดความรู้ห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยรวม

มีความสนใจและตั้งใจจริงในการแสวงหาความรู้ ได้รับประสบการณ์จริงด้านการลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็นการเสริมความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตนเอง และเป็นการสร้างเครือข่ายด้านการเกษตร ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการติดตามและประเมินผลการเปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิตที่เกิดขึ้นตลอดช่วงระยะเวลาของโครงการทำให้เกิดฐานข้อมูลสารสนเทศ ได้ข้อมูลย้อนกลับ และแนวทางการพัฒนาที่ส่งผลให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานเกิดคุณค่า เกิดประโยชน์ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุดอย่างแท้จริง

ภาพที่ 3 ภาพกิจกรรมลงพื้นที่จัดการประชุมของผู้วิจัยและตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบก่อนและหลังการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้	สมาชิก /คน	พื้นที่/ ไร่	ก่อนการพัฒนา		หลังการพัฒนา		มูลค่า เพิ่ม /%
			ปริมาณ ข้าว เปลือก /%	ปริมาณ การแปร รูป/%	ปริมาณ ข้าว เปลือก /%	ปริมาณ การแปร รูป/%	
1) ศูนย์การเรียนรู้ วิสาหกิจชุมชน นมจีนโบราณ-คุกกี้ ครูเป้า	8	50	90	10	70	30	20
2) ศูนย์การเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียง นายสุพจน์ โคมณี	15	75	90	10	65	35	25
3) ศูนย์การเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียง นายผดุง ช่วยคำชู	10	85	60	40	50	50	10
4) ศูนย์การเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียง นายอำพร ควรคิด	10	50	90	10	70	30	20

จากตารางที่ 1 พบว่าศูนย์การเรียนรู้วิสาหกิจของชุมชนต่าง ๆ ทั้ง 4 แห่ง มีการพัฒนาที่แตกต่างกันนั้นเกิดจากพื้นที่ อุปกรณ์การผลิต และการเข้าถึงวัตถุดิบของต้นทุนรวมถึงการจัดจำหน่ายจึงทำให้การเพิ่มปริมาณการแปรรูปได้มากน้อยต่างกัน โดยมีข้อจำกัดจึงทำให้การพัฒนาของศูนย์การเรียนรู้วิสาหกิจของชุมชนต่าง ๆ ทั้ง 4 แห่งมีความแตกต่างกัน ดังนั้นควรมีการส่งเสริมให้ศูนย์การเรียนรู้มีการพัฒนา ด้านวัตถุดิบ เครื่องจักร อุปกรณ์ บรรจุภัณฑ์ การตลาด และเทคโนโลยีที่ใช้ทั้งระบบในห่วงโซ่อุปทาน

5. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาบริบทห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พบว่าวิสาหกิจที่รวมตัวเป็นกลุ่มตามโครงสร้างที่จดทะเบียนกับหน่วยงานภาครัฐ มีพื้นที่และสมาชิกที่พร้อมต่อการสร้างเพื่อเพิ่มมูลค่าจึงได้จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แต่ปัญหาที่พบคือการขาดระบบบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานข้าวให้เป็นไปตามระบบตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพราะการผลิตข้าวเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องในทุกห่วงโซ่อุปทานและเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stake holders) สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่เห็นว่ามีผลกระทบตั้งแต่เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตต่อไร่ต่อถึง หรือต่อไร่ ที่ต่ำกว่าเกณฑ์ พื้นที่เป็นเคมีมีการใช้ต้นทุนการผลิตที่สูง แปรณาขาดแหล่งน้ำในการวางแผนการผลิต เครื่องจักรกลการเกษตรมีขนาดไม่เหมาะสมกับพื้นที่และที่สำคัญขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนการผลิต เมื่อเก็บเกี่ยวก็ต้องเร่งรีบในการขายไม่สามารถเก็บสต็อกไว้ขายในช่วงราคาแพงได้เลย จึงมีปัญหการแปรรูปและจัดจำหน่ายด้วยตนเอง ประกอบกับต้นทุนและอุปกรณ์ยังมีราคาสูง จึงต้องมีการรวมกลุ่มให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของวิสาหกิจชุมชน และความเข้าใจในการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานทั้งระบบให้เพิ่มมูลค่าต่อไป

การพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา การใช้อุปกรณ์ เครื่องจักร หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้าไปช่วยในการพัฒนาระบบการผลิต การใช้วัตถุดิบที่ดี และถูกต้องในการผลิต (Right Material) พันธุ์ข้าวที่ดีผลผลิตต่อไร่ที่สูง การปลูกในปริมาณที่เหมาะสม ต่อความต้องการของตลาด การวางแผนในการเพาะปลูกที่เหมาะสม ดังนั้นต้องมีการวางแผนการผลิตข้าวที่ดีและชัดเจน (Right Plan) จะต้องมีแผนแม่บทการผลิตข้าวเพื่อวางแผนทุกขั้นตอนในแต่ละห่วงโซ่อุปทานข้าวโดยพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการห่วงโซ่อุปทานข้าว การเตรียมดินที่เหมาะสมการคัดเลือกพันธุ์ให้ได้ผลผลิตสูงเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม ระยะเวลา วิธีการปลูกการใส่ปุ๋ย การป้องกันกำจัดแมลง และโรคพืชอย่างถูกต้องและเหมาะสม ก่อนและหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อลดต้นทุน การสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อพัฒนาไปสู่ความสำเร็จได้นำผลการพัฒนามาประเมินผลจากการจัดกิจกรรม พบว่ามีการพัฒนาทักษะอยู่ 4 ด้าน คือ 1. ด้านการบริหารจัดการ 2. ด้านการปรับใช้เทคโนโลยี 3. ด้านการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม 4. ด้านการสร้างมูลค่าเพิ่ม จึงนำไปถ่ายทอดและเรียนรู้ขยายผลให้เป็นระบบเครือข่ายที่พึ่งพาตนเองได้ เพื่อให้ทุกหน่วยงานภายในองค์กรเชื่อมโยงเข้าหากัน ควรมีกิจกรรมสนับสนุนการทำงานภายในองค์กร รวมถึงการเชื่อมโยงภายนอกองค์กรทั้งด้าน อุปสงค์และอุปทาน (กมลชนก สุทธิวิหาพุดิ และคณะ, 2547)

6. อภิปรายผล

การพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาให้ความสำคัญทั้งระบบ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ การผลิตข้าวเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องในทุกโซ่อุปทาน และเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งสอดคล้องกับจิรวัดน์ วงศ์หาร และคณะ (2547) ที่ศึกษาเรื่อง การบริหารห่วงโซ่อุปทานข้าวไทยที่กล่าวว่าการจัดการบริหารห่วงโซ่อุปทานต้องทำอย่างต่อเนื่อง ทั้งระบบโดยเริ่มตั้งแต่ก่อนการเก็บเกี่ยว หลังการเก็บเกี่ยว และในการส่งออก การบริหารจัดการ ห่วงโซ่อุปทานศศิณภา บุญพิทักษ์ และคณะ (2559) กล่าวว่าการบริหารจัดการที่รวดเร็วขึ้น จะส่งผล ให้คุณภาพดีขึ้น และต้นทุนที่ลดลงได้ การพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยาได้มีการสร้างภาคีเครือข่าย ในการผลิตต้องมีความต่อเนื่องในทุกโซ่อุปทานซึ่งสอดคล้องกับ ฉัฐยา ดวงสุวรรณ (2553) ที่ศึกษาแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มในห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมข้าว ไทยที่กล่าวว่าแนวทางสร้างมูลค่าให้ห่วงโซ่อุปทานต้องสร้างความร่วมมือระหว่างสมาชิกภาพในห่วง โซ่อุปทานข้าว และที่สำคัญต้องมีการวางแผนการผลิตทั้งระบบในการจัดการห่วงโซ่อุปทานข้าว สู่ความสำเร็จ อีกทั้งยังสอดคล้องกับจิรวัดน์ วงศ์หาร และคณะ (2547) ที่กล่าวไว้ว่าการบริหารการ ผลิตและการส่งออกข้าวในแต่ละโซ่อุปทานจะต้องมียุทธวิธีการบริหารที่มีประสิทธิภาพและมีเครือข่าย ที่จะทำให้สินค้าไหลไปสู่ตลาดเพื่อสร้างโอกาสในการขายผลิตภัณฑ์ได้ก่อนคู่แข่งรายอื่น อภิชาติ โสภาง และคณะ (2551) กล่าวว่าการเชื่อมโยงสินค้าการตลาดระหว่างเกษตรกรหรือกลุ่มผู้ผลิต และผู้ซื้ออย่างเป็นระบบ โดยนำระบบสารสนเทศติดต่อสื่อสารสามารถทำการซื้อขายได้ล่วงหน้า หรือสามารถทำการซื้อขายได้เลย ณ ขณะนั้นไม่ก่อให้เกิดความล่าช้า

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 การดำเนินงานการพัฒนาแบบนวัตกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าโซ่อุปทานข้าวกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จำเป็นต้องมีการวางแผนและการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแรง และร่วมใจกัน

7.2 ควรมีการสร้างหลักสูตรสร้างกระบวนการเรียนรู้บุคลากรในพื้นที่เป่าด้านห่วงโซ่อุปทาน ข้าว ให้ทั่วถึงครบทุกพื้นที่เพื่อใช้ในการพัฒนาพื้นที่เป้าหมายและร่วมสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง และพัฒนาอย่างยั่งยืน

7.3 ประโยชน์ด้านความรู้ในพื้นที่ชุมชน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่าน กิจกรรม ตั้งแต่การค้นพบปัญหาและสาเหตุ การวางแผน ดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงาน การร่วมรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล มีการวางแผนการผลิต การลดต้นทุนการผลิต การสร้างมูลค่า การสร้างเครือข่าย ที่มีความเชื่อมโยงโซ่อุปทานและที่สำคัญ ในเรื่องการลงทุนในการทำข้าวปลอดภัย มีการจัดส่งและจัดจำหน่ายทำให้ศูนย์การเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน สร้างได้ชุมชนให้เข้มแข็ง

8. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยบรรลุผลสำเร็จได้ดีเนื่องด้วยได้รับความร่วมมือ และความช่วยเหลือจากบุคคลสำคัญ ต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมทั้งคณาจารย์นักศึกษาคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ

นครสวรรค์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิจัยครั้งนี้ทุกท่าน ขอขอบคุณอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้คำแนะนำ และให้ข้อมูลในงานวิจัย ในครั้งนี้ สุดท้ายขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติที่อุดหนุนทุนในงานวิจัยครั้งนี้

9. เอกสารอ้างอิง

- กมลชนก สุทธิวาที และคณะ. (2547). **การจัดการโซ่อุปทานและโลจิสติกส์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ท็อป/แมคกรอ-ฮิล.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2549). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบ พ.ศ. 2550 - 2554**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- จิรวัดน์ วงศ์หารญ และคณะ. (2547). **การบริหารห่วงโซ่อุปทานข้าวไทย**. ศูนย์บริการ กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ฉัฐยา ตวงสุวรรณ. (2553). **แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มในห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมข้าวไทย**. คณะพาณิชยศาสตร์และบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล. (2545). **วิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์ จำกัด.
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (2550). **รายงานกิจการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร**. กรุงเทพฯ.
- นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. (2556). **รายงานการวิจัยยุทธศาสตร์ข้าวไทย การวิจัยพัฒนาข้าวไทย และการมองไปข้างหน้า : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย กรุงเทพฯ.**
- ศศิณา บุญพิทักษ์, กรณ์ภพ รัตนวิจิตร และสำราญ ชำโสม. (2559). การศึกษาและหาแนวทางการจัดการห่วงโซ่อุปทาน ผลไม้มังคุดในเขตจังหวัดจันทบุรี. **วารสารวิชาการ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2559, หน้า 100-105.**
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2540). **ทฤษฎีใหม่ว่าด้วยการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช**. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2541). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรัชย์ บุญเจริญ. (2550). **การคิดเชิงวิเคราะห์อย่างระบบ**. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์.
- อภิชาติ โสภางค์ และคณะ. (2551). **โครงการศึกษาระบบการจัดการโซ่อุปทานของลำไยสดในประเทศไทย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เชียงใหม่. หน้า บ1.
- อัทธ์ พิศาลวานิช และคณะ. (2554). **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาความอยู่รอดของข้าวไทยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน**. ศูนย์การศึกษาการค้าระหว่างประเทศ.